

NOVIOPOSTA

In dit nummer

Handstempels deel 8

100 jaar briefkaarten in Nederland

In dit nummer wordt een begin gemaakt met orde te brengen in het typeraderstempel. Op pagina 4 de langebalk stempels.

Einde van een 150-jarige nabij?

Redactie:
J. Mulder
J. Spijkerman
J.M.A.G. Stroom

Fotografie:
W.A. v.d. Wagt

Basis ontwerp:
L. Thijsen

Illustraties:
vacature

Expeditie:
F. Piers
Tolhuis 35-17
6537 NN Nijmegen
Tel. 024-3444208

BRIEFKAART CARTE POSTALE

afzender expéditeur

Afbeelding 14: De meest recente Nederlandse briefkaart. De laatste?

We kennen het fenomeen briefkaart al honderdvijftig jaar in Nederland. Het is de vraag of de houdbaarheidsdatum inmiddels is verstreken. Meer informatie over de briefkaart in het artikel 'Een bescheiden jubileum' op pagina 8.

Een bescheiden jubileum

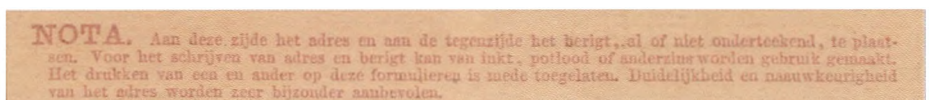
Er is tot nu toe weinig aandacht aan besteed, maar op 1 januari 2021 was het 150 jaar geleden dat in Nederland de briefkaart werd geïntroduceerd, een kaart met zegelbeeld wapen, 2½ cent lila (afb. 1). Oostenrijk-Hongarije, Württemberg, Groot-Brittannië en Zwitserland waren enkele jaren eerder, maar Nederland hoorde toch bij de eerste landen ter wereld waar de posteries een voorgefrankeerde kaart verkochten die klaar was voor gebruik. 1) Buurland België ging gelijk op met Nederland: ook daar was 1 januari 1871 de geboortedag van de briefkaart (afb. 2).

Is een 150-jarig jubileum reden voor een feestje? Blijkbaar niet. Bij het honderd- of hondervijfentwintigjarige bestaan van hun nationale briefkaart brachten verschillende landen een jubileumkaart uit, maar vijfentwintig jaar nam alleen Oostenrijk nog de moeite (afb. 3). De briefkaart speelt ook geen rol meer in het postale verkeer - wanneer hebt u er voor het laatst een verstuurd of ontvangen?

Toch is dit postwaardestuk in de loop van de tijd een enorm succes geweest. Vanaf het begin werden er in Neder-

Afbeelding 1: Deze briefkaart werd op de dag van uitgifte, zondag 1 januari 1871, verstuurd van Rotterdam naar Haarlem en werd nog dezelfde dag bezorgd.

Afbeelding 4: Achter het kopje NOTA stond de gebruiksaanwijzing voor de briefkaart.

Afbeelding 2: Een exemplaar van de eerst Belgische briefkaart, in 1871 verstuurd binnen Gent. Het tarief van 5 centimes was geldig binnen een postkanten; voor verzending buiten het kanton moest men een postzegel van 5 centimes bijplakken.

land miljoenen exemplaren per jaar verkocht en gebruikt. De briefkaart was gemakkelijk en goedkoop en heel geschikt voor het versturen van korte berichten. Het enige bezwaar was een kwestie van privacy: de postbode, de huisgenoten en het personeel konden zonder moeite de boodschap op de achterkant van een briefkaart lezen. Wat trok de brave Nederlandse gebruikers dan toch over de streep? De prijs! Het versturen van een briefkaart was met 216 cent de helft goedkoper dan het versturen van een brief voor 5 cent; een beter argument had de Nederlander niet nodig. Om het publiek bekend te maken met het gewenste gebruik, was op de voorzijde van de briefkaart een uitgebreide gebruiksaanwijzing afgedrukt: voorop diende men alleen de adressering te schrijven, de achterkant was bedoeld voor de boodschap. (afb. 4).

Afbeelding 3: Jubileumbriefkaarten uit Oostenrijk (1869-1969), Hongarije (1869-1969), Groot-Brittannië (1870-1970), Zwitserland (1870-1970), Duitsland (1870-1995), Nederland (1871-1971), België (1871-1971) en weer Oostenrijk (1869-2019).

Afbeelding 5: Briefkaartformulier I was identiek aan de briefkaart, maar zonder zegelbeeld.

Afbeelding 6: Dit briefkaartformulier werd in 1872 verstuurd van Zwolle naar Frankfurt am Main. Het brieftarief werd voldaan met een postzegel van 10 cent.

Afbeelding 7: Een briefkaartformulier zonder opgeplakte postzegel, in 1872 verstuurd binnen Dordrecht. De postbode is blijkbaar niets opgevallen.

Afbeelding 8: Briefkaartformulier II, met bruine drukkleur.

De briefkaart was bestemd voor binnenlands gebruik. Voor 2½ cent kon je de kaart naar je buurman sturen, maar ook naar de andere kant van het land. En hoe zat het met buitenlandse bestemmingen? Posttarieven waren in die tijd een kwestie van onderhandelingen tussen landen, die resulteerden in een postverdrag. Nederland had afzonderlijke postverdragen gesloten met allerlei landen, en dat resulteerde in een reeks van verschillende tarieven voor post naar verschillende landen. Briefkaarten werden in die verdragen nog niet genoemd, dat kwam pas in 1875, na de oprichting van de Wereldpostunie (UPU). 2) Nederlandse briefkaarten mochten wel verstuurd worden naar het buitenland, maar ze dienden dan gefrankeerd te worden als brief. En omdat er niet één buitenlands brieftarief bestond, brachten de Nederlandse posteries op 1 januari 1871 ook een briefkaartformulier uit, zonder ingedrukt zegelbeeld, waarop men naar behoefte postzegels kon plakken. Verzamelaars

noemen dit 'Briefkaartformulier I' (afb. 5 en 6).

Het briefkaartformulier bleek zoveel op de echte briefkaart te lijken, dat exemplaren zonder opgeplakte zegels door de post niet altijd opgemerkt werden (afb. 7). Daarom werd in februari 1874 een nieuw formulier vervaardigd, gebaseerd op een nieuwe briefkaart, maar met bedrukking in bruin, waarmee briefkaartformulier II ontstond (afb. 8). De resterende oude formulieren werden alsnog van een zegelbeeld van 2½ cent voorzien (afb. 9).

Het is opmerkelijk hoeveel er in de eerst vijf jaar van zijn bestaan met de Nederlandse briefkaart gebeurd is. In april 1872 verscheen bijvoorbeeld al de eerste zogenoemde 'briefkaart met betaald antwoord': twee samenhangende briefkaarten, waarvan de eerste door de afzender voorzien werd van adres en boodschap en de tweede door de ontvanger gebruikt kon worden voor een antwoord. Gebruikte exem-

plaren zijn meestal van elkaar gescheiden (afb. 10). De vormgeving van die kaarten viel blijkbaar in de smaak, want in juni van datzelfde jaar werd een standaard-briefkaart in dezelfde vormgeving uitgebracht (afb. 11). In 1873 en 1876 zou deze kaart herdrukt worden.

In 1873 werd voor de eerste keer een briefkaart uitgebracht die speciaal bedoeld was voor buitenlandse bestemmingen, in eerste instantie alleen België, omdat voor correspondentie met dat land een speciaal briefkaarttarief van 5 cent was afgesproken (afb. 12) in dezelfde uitvoering verscheen ook een briefkaart met betaald antwoord. Nadat de inmiddels opgerichte Wereldpostunie internationale regels voor briefkaarten had opgesteld, werd het Nederlandse briefkaarttarief voor alle landen gestandaardiseerd naar 5 cent. De kaart van 5 cent werd enkele malen licht gewijzigd herdrukt en omdat er geen briefkaartformulieren meer nodig waren, werden de

Afbeelding 10: Briefkaart met betaald antwoord. Verzamelaars noemen de kaart links de 'vraagkaart' en de kaart rechts de 'antwoordkaart'.

Afbeelding 9: De briefkaartformulieren met later ingedrukt zegelbeeld zijn te herkennen aan het kleurverschil tussen de oorspronkelijke bedrukking (lila) en het zegelbeeld (violet). Dit exemplaar werd in december 1873 verstuurd van Rotterdam naar Amsterdam.

Afbeelding 11: Standaardbriefkaart in nieuwe vormgeving, op 1 juli 1872 verstuurd van Gouda naar Leiden.

Afbeelding 12: De eerste buitenlandkaart, in januari 1875 verstuurd van Waalwijk naar Aalst (Alost) in België.

Afbeelding 13: Briefkaartformulier II voorzien van zegelindruk 5 cent blauw, in augustus 1876 verstuurd van Rotterdam naar Ludwigshafen (Duitsland).

kaartformulier II in 1876 ook van het blauwe zegelbeeld van 5 cent voorzien (afb. 13).

De Geuzendam-catalogus 3) onderscheid twaalf verschillende Nederlandse briefkaarten in de korte periode 1871-1876, plus de twee briefkaartformulieren. Voor de jaren daarna komen er nog een kleine 400 catalogusnummers nummers bij. De laatste verschenen briefkaart dateert uit 2010 en is nog steeds te koop (afb. 14 op voorkant).

Voor wie alles wil weten over de Nederlandse briefkaart en zijn tegenhangers over de gehele wereld, is in 2020 een fantastische tweedelige studie verschenen: *The Postal Card Worldwide 1869-1974*, door James Peter Gough. 4) De periode 1869-1974 loopt van het verschijnen van de allereerste brief-

kaart tot aan het moment dat de UPU de briefkaart als aparte internationale postklasse afschafte. Een geweldig - maar peperduur - filatelistisch cadeau bij een bescheiden jubileum.

Jacques Spijkerman

Noten

1. We hebben het hier alleen over kaarten met een *ingedrukt* zegelbeeld. In sommige landen werden al eerder briefkaarten verkocht met een opgeplakte postzegel.
2. De UPU of Wereldpostunie (aankankelijk: de Algemene Postunie) is in 1874 opgericht om het internationale postverkeer te standaardiseren en te stroomlijnen. Tegenwoordig is de UPU een agentschap van de Verenigde Naties.
3. Geuzendam's Catalogus van de Postwaardestukken van Nederland en Overzeese Rijksdelen, 8e editie (2008).
4. Gough, James Peter: *The Postal History of the Universal Postal Union: The Postal Card Worldwide 1869 to 1974*, Royal Philatelic Society London, 2020.